

Inleiding

DIA 1

Aan het begin van deze lezing wil ik mijn dank uitspreken voor de uitnodiging voor deze studiedag. Ook wil ik dat doen voor het maken van een Nederlandse vertaling van mijn tekst.

DIA 2

Over het thema van deze studiedag

Op 15 mei 2018 heeft de Congregatie voor Instituten van Godgewijd Leven en Sociëteiten van Apostolisch Leven, of kort gezegd de Congregatie voor de Religieuzen, de Instructie *Cor orans* gepubliceerd.

Een opmerking vooraf: op de dia's verschijnt voor de Congregatie voor de Religieuzen steeds de afkorting CIVCSVA, die teruggaat op de Latijnse naam ervan.

Voor ons allemaal, zoals wij hier zitten, kwam *Cor orans* niet onverwacht. Want twee jaar ervoor, in juli 2016, was de Apostolische Constitutie van paus Franciscus, *Vultum Dei Quaerere* verschenen, en daarin werd een later te verschijnen Instructie al aangekondigd.

En nog eens twee jaar eerder, in 2014, had de Congregatie voor de Religieuzen een vragenlijst toegestuurd, waarin ze de contemplatieve gemeenschappen om hun mening vroeg over de thema's autonomie, vorming, en slot. Op deze vragenlijst werd tegelijkertijd medegedeeld dat de Apostolische Constitutie *Sponsa Christi* van paus Pius XII uit 1950 vervangen zou worden, en dat de Instructie *Verbi Sponsa*, uit 1999, die vooral de kwestie van het pauselijk slot behandeld had, geactualiseerd zou worden.

Met de documenten waar het nu over gaat – *Vultum Dei Quaerere* en *Cor orans* – is dat allebei gebeurd. Daar moet wel bij gezegd worden dat *Cor orans* aan het begin van het document er uitdrukkelijk op wijst dat *Sponsa Christi* niet geheel buiten werking wordt gesteld, maar slechts op bepaalde punten. Deze vernieuwingen zouden noodzakelijk zijn, om de veranderingen die zich in de Kerk hebben voorgedaan door het Tweede Vaticaan Concilie, en de veranderingen in de socio-culturele context, recht te doen.

Wat de inhoud van *Vultum Dei Quaerere* betreft, wil ik eraan herinneren dat daar twaalf thema's genoemd waren, waarover een speciaal proces van onderscheiding nodig was en een nieuwe bewerking van de normen: vorming, gebed, het Woord Gods, eucharistie en verzoening, zusterlijk leven in gemeenschap, autonomie, federaties, het slot, werk, stilte, communicatiemiddelen, en ascese. Er werd echter ook bij gezegd dat er met name vier thema's waren, waarvoor er nieuwe normen zouden komen. Dit waren: vorming, autonomie, federaties en het slot.

Wellicht is een korte toelichting nuttig: een Apostolische Constitutie is wetgeving van de paus, terwijl een Instructie wetsvoorschriften verklaart, en de wijzen die bij de uitvoering ervan in acht genomen moeten worden, ontwikkelt en bepaalt (c.34 § 1 CIC). Een Instructie heft nooit wetten op (c.34 § 2 CIC).

DIA 3

Laten we nu *Cor orans* goed bekijken:

Om te beginnen **de auteur** van de Instructie – die hebben we aan het begin al genoemd: de CIVCSVA **C**ongregatio pro **I**nstitutis **V**itae **C**onsecratae et **S**ocietatibus **V**itae **A**postolicae, kortweg de Congregatie voor de Religieuzen.

Voor een goed begrip is het nuttig te weten dat de Congregatie voor de Religieuzen weliswaar in 2014 de vragenlijst opgesteld heeft, maar dat ze niet bij het feitelijke schrijfproces van *Vultum Dei Quaerere* betrokken is geweest.

De geadresseerden van de Instructie zijn dezelfde als die van VDQ, namelijk “de afzonderlijke vrouwenkloosters van contemplatief of volledig contemplatief leven, wel of niet in federatieverband” (VDQ Art. 2 § 1). Ik wil op deze plaats niet verder ingaan op de vraag wat precies is bedoeld met contemplatief leven. Ik wil het erop houden dat alle gemeenschappen waarvan de leden als *moniales* erkend zijn, onder de werking van *Cor orans* vallen.

[Tussen twee haakjes: *Cor orans* geeft in de nummers 1 en 2 een definitie van moniale, waarin het onderscheidende kenmerk van *moniales* tegenover andere religieuzen is, dat zij van de Kerk de opdracht hebben gekregen om namens haar als biddende gemeenschappen het publieke koorgebed aan God aan te bieden. Het onderscheid is niet (meer) een kwestie van plechtige of eenvoudige professie, en ook niet van het per se uitsluiten van werken van apostolaat. Dit laatste kan heel goed verbonden zijn met het leven als biddende gemeenschap.]

DIA 4

Over de inhoud van *Cor orans*

Kijken we eerst even naar de Inhoudsopgave.

Na de inleiding volgen in de nummers 1 tot en met 14 Algemene Normen. Daarna komen er vier hoofdstukken die gaan over de aangekondigde thema's:

- het rechtens zelfstandig klooster – eenvoudiger uitgedrukt: het autonome klooster
- de federatie
- de afzondering van de wereld – waarmee eigenlijk de clausuur (het slot) is bedoeld
- en tenslotte de vorming

Op het einde staan dan slotbepalingen en een afsluitend woord.

In wat nu volgt, zal ik slechts door de Instructie heen lopen, waarbij de eerste twee hoofdstukken iets meer ruimte innemen als de beide andere. Vanmiddag is er de mogelijkheid om afzonderlijke thema's uit te diepen. Het voorstel is om dit in groepen te doen, met als onderwerpen: vorming, federatie (in het bijzonder de veranderde taak van de presidente), de taak van de *assistens / ordinarius religiosus*. Maar de organisatie kan dit aanpassen, naar waar u het meest aan heeft.

Voordat we de vier hoofdthema's aanpakken, moet ik nog twee dingen duidelijk maken.

DIA 5

Ten eerste: We hebben zojuist verteld dat een Instructie wetten alleen verklaart en nooit nieuw recht schppen kan. Toch zijn er in *Cor orans* diverse nummers aan te wijzen, waar dat wel gebeurt. Deze nummers zijn *in forma specifica* door paus Franciscus goedgekeurd, en zijn daardoor nu juridisch bindend.

Dat zijn:

- “nrs.52, 81d en 108, in afwijking van c.638, § 4 CIC”¹ – dit betreft het wegvallen van de schriftelijke toestemming van de plaatselijke ordinaris bij vervreemdingen en elke handeling waardoor de vermogenspositie van het klooster slechter kan worden
- “nr.83 g), in afwijking van c.667, § 4 CIC”² – dit betekent de beperking van de bevoegdheid van de diocesane bisschop over het slot van de zusters
- “nr.111, in afwijking van c.628, § 2, 1° CIC”³ – de presidente van de federatie is nu co-visitatrix van de diocesane bisschop bij de gewone visitatie van kloosters
- “nr.130, in afwijking van c.686, § 2 CIC”⁴ – exclaustatie van een zuster tot één jaar kan worden goedgekeurd door de hogere overste, met toestemming van haar raad; verlenging ervan tot drie jaar ligt bij de presidente van de federatie, met toestemming van haar raad
- “nr.174 en 175, in afwijking van c.667, § 4 CIC”⁵ – dispensatie van het slot ligt alleen in de hand van de hogere overste, eventueel met toestemming van haar raad
- “nr.176, waarmee de beperking van *Verbi Sponsa* nr.17, § 2, wordt opgeheven”⁶ – dit betekent dat de regels van c. 665 § 1 CIC met betrekking tot afwezigheid uit het klooster nu ook voor contemplatieve kloosters gelden
- “nr.177 en 178, in afwijking van c.686, § 2 CIC”⁷ – dit punt gaat weer over de mogelijkheid die de hogere overste nu heeft om toestemming te geven voor afwezigheid uit het klooster en voor exclaustatie

In het algemeen kan men bij deze opsomming vaststellen dat deze veranderingen de positie van de overste (abdis/priorin) versterken, en het gezag van de diocesane bisschop, dan wel van de Heilige Stoel (bij exclaustatie) ten opzichte van het monialenklooster, inperken.

DIA 6

Ook de Slotbepalingen worden *in forma specifica* goedgekeurd. Daarom is het goed om nu al hier een blik op te werpen. Ze leggen twee dingen vast:

---

¹ CO Conclusie

² *ibid.*

³ *ibid.*

⁴ *ibid.*

⁵ *ibid.*

⁶ *ibid.*

⁷ *ibid.*

- (1) Ten eerste: De Instructie geldt met onmiddellijke ingang, en heeft niet alleen betrekking op de toekomst.
- (2) Ten tweede: Binnen een jaar vanaf de publicatie van de Instructie moeten de monialenkloosters de verplichting om tot een federatie te behoren, uitgevoerd hebben. Deze verplichting was al opgelegd in *Vultum Dei Quaerere*. Doen ze dat niet, volgt een toewijzing aan een federatie door het Vaticaan.

De datum van publicatie van de Instructie was 15 mei. Dat betekent dat alle kloosters die nu nog niet tot een verband behoren, minstens eerste stappen moeten hebben ondernomen, en begonnen zijn met een proces van onderscheiding.

Op 27 augustus 2018 heeft de Congregatie voor de Religieuzen daarnaast een brief gestuurd aan de presidentes van de federaties (Prot.n. Sp.R. 5a/2018). In deze brief wordt gewezen op de noodzaak van het herzien van de Constituties en de Statuten. Daarbij wordt aangeraden om te beginnen met de Statuten van de Federatie. Het is mij niet bekend in hoeverre dit schrijven ook buiten de kring van federatiepresidentes is verspreid. Is dat misschien in deze kring bekend?

DIA 7

1. Het autonome klooster

DIA 8

Nadat *Cor orans* al aan het begin, in nr.6, een eerste definitie van een autonoom klooster gegeven heeft (deze heb ik op de dia weergegeven), begint het hoofdstuk over het autonome klooster nog een keer met een definitie, die ditmaal iets gedetailleerder is: in CO 15 wordt bepaald dat een klooster *sui iuris* een vestiging is van een religieus instituut die rechtens zelfstandig is, waarvan de overste een hogere Overste is in de zin van het kerkelijk recht, die over een eigen noviciaat beschikt, die een publieke rechtspersoon is en waarvan het vermogen kerkelijk vermogen is. Verder wordt gezegd dat de gemeenschap die een dergelijk klooster uitmaakt, over een zekere stabiliteit beschikt qua aantal en kwaliteit van de leden. In deze omschrijving van de gemeenschap klinkt al mee wat *Cor orans* dan in nummer 18 formuleert, waarbij het de eis uitwerkt die door *Vultum Dei Quaerere* in Artikel 8 § 1 wordt gesteld: "Om de juridische autonomie van een klooster van monialen te verkrijgen, is een echte autonomie van leven voorondersteld, d.w.z. het vermogen om het kloosterleven in al zijn dimensies te onderhouden (roepingen, vorming, bestuurlijk, relationeel, liturgisch, economisch, ...)." ⁸

Op de volgende dia heb ik het nog een keer op een rijtje gezet.

DIA 9

Aan de linkerkant datgene wat juridische autonomie inhoudt:

---

⁸ CO 18

- Gemeenschap
- Abdis/priorin = hogere Overste volgens het kerkelijk recht
- Kapittel = alle zusters die eeuwig geprofest zijn
- Raad = de raadszusters die de overste bijstaan
- eigen noviciaat
- economische zelfstandigheid
- een eigen huis met gebedsruimte

Aan de rechterkant staat datgene wat volgens *Vultum Dei Quaerere* art. 8 nodig is voor een werkelijke autonomie van leven:

- een minimum aantal zusters
- van wie niet de meerderheid op vergevorderde leeftijd is
- vitaliteit bij het beleven en overdragen van het charisma
- capaciteit voor vorming en bestuur
- waardigheid en de kwaliteit van het liturgische, broederlijke en zusterlijke en geestelijke leven
- betekenis voor en invoeging in de lokale Kerk
- de mogelijkheid van bestaan
- adequate structuur van het kloostergebouw

De bepalingen van die eerste hoofdstuk van *Cor orans* zijn in het algemeen erop gericht de voorwaarden van zowel de juridische autonomie als de werkelijke autonomie van leven van een klooster te omschrijven, te verzekeren en te behouden. Dit gebeurt in zeven paragrafen:

DIA 10

- I. Stichting (CO 20-38)
- II. Canonieke oprichting (CO 39-53)
- III. Affiliatie (CO 54-63)
- IV. Transfer (CO 65-66)
- V. Opheffing (CO 67-73)
- VI. Het kerkelijke toezicht over het klooster (CO 74-82)
- VII. Verhouding tussen het klooster en de diocesane bisschop (CO 83-85)

Speciale aandacht moet worden besteed aan de vraag wat men moet doen, als de voorwaarden voor een werkelijke autonomie van leven niet meer als een gegeven kunnen worden beschouwd. Een gevolg van zo'n situatie en twee maatregelen die dan genomen kunnen worden, kunnen en moeten hier worden genoemd.

DIA 11

(1) Verlies van het recht de overste te kiezen

Als een gemeenschap nog maar over vijf zusters met eeuwige professie beschikt, verliest ze het recht de overste te kiezen (CO 45). In dit geval moet de presidente van de federatie (*Cor orans* gaat hier uit van de federatie als de normale situatie) de Heilige Stoel informeren, die dan in dat geval een *ad-hoc*-commissie instelt. Degene die het recht heeft het keuzekapittel

voor te zitten, benoemt, nadat zij of hij toestemming heeft gekregen van de Heilige Stoel en nadat ieder individueel lid van de gemeenschap gehoord is, een administratrice. Bij een klooster dat tot een federatie hoort, gebeurt dit door de diocesane bisschop. Hoort het klooster bij een mannelijke orde, is het de overste van de mannen. In het geval van een monastieke vrouwencongregatie is het de presidente van de congregatie.

DIA 12

(2) De *ad-hoc*-commissie

Een ***ad-hoc*-commissie** bestaat uit de diocesane bisschop, de presidente van de federatie, de *assistens religiosus* en de overste van het klooster. Ze kan in vier verschillende gevallen in beeld komen voor een klooster, waarbij het steeds de Heilige Stoel is die de commissie instelt: ten eerste als de echte autonomie van leven van een klooster niet meer als bestaand kan worden beschouwd (CO 43); ten tweede, zoals eerder gezegd, wanneer het aantal zusters tot vijf afneemt (CO 45); ten derde en ten vierde met het oog op affiliatie of opheffing van een klooster (CO 56; 69).

DIA 13

(3) Affiliatie

De **affiliatie** is een nieuwe, door de Heilige Stoel opgezette juridische mogelijkheid, om een zwak klooster ofwel zo te ondersteunen, dat het de zelfstandigheid na een bepaalde tijd weer terugkrijgt⁹, ofwel – als dit vruchteloos blijft – dat het tot een zorgvuldige opheffing kan komen (CO 55). Affiliatie bestaat er juridisch gezien in, dat de autonomie van het klooster opgeheven is en dat de hogere Overste van het affiliërende klooster (of de presidente van de federatie) tegelijkertijd hogere Overste is van het geaffilieerde klooster (CO 57-58). Aan haar komt het dan toe een huisoverste voor het geaffilieerde klooster te benoemen (CO59). Hoewel het de taak van de *ad-hoc*-commissie is zich ter plaatse te belasten met de zaak, is het toch uiteindelijk aan de Heilige Stoel om te beslissen een klooster te affiliëren aan een ander klooster.

Ik wil er hier van afzien om de beide paragrafen over stichting en oprichting van een klooster nader toe te lichten. Wel wil ik nog iets over transfer en opheffing zeggen:

Bij **transfer** – hierover heb ik geen dia – die in de nummers 65 en 66 van *Cor orans* behandeld wordt, gaat het eenvoudig om een verhuizing van de gemeenschap. Hier wordt kort aangegeven wat men daarbij moet doen. Dit is vooral relevant omdat vaak het probleem ontstaat dat een gemeenschap niet meer in haar aloude huis kan blijven wonen. Hier in Nederland zijn daar, als ik het goed heb, al voorbeelden van.

DIA 14

---

⁹ Over de periode die voor zo'n klooster uitgetrokken wordt, zou men zich kunnen oriënteren op de 15 jaar die in CO 38 zijn genoemd als periode vanaf de stichting van een huis tot de canonieke oprichting als autonoom klooster. Dat komt overeen met een informele mededeling die onlangs op een bijeenkomst in Groot Brittannië gedaan werd van de zijde van de CIVCSVA.

Over de **opheffing** van een klooster gaan de nummers 67-73.

Het is interessant dat in nummer 67 de opheffing als het ware als het resultaat van een eerdere affiliatie wordt overwogen. In hoeverre dit een realistisch perspectief is, is hier nog een open vraag.

Laten we nu eens vragen, wanneer een klooster opheven moet worden.

Nr. 68 zegt hierover dat een gemeenschap die er niet meer in slaagt om het bijzondere publieke getuigenis aan Christus en de Kerk te geven, overeenkomstig de contemplatieve aard en de doelstelling van het instituut, moet worden opgeheven. Criteria om dit te beoordelen zijn (CO70):

- het aantal monialen
- de hoge leeftijd van de meerderheid van de leden
- of men werkelijk in staat is het bestuur en vorming te verzorgen
- het ontbreken van kandidaten gedurende een aantal jaren
- het gebrek aan de nodige vitaliteit in het beleven en overdragen van het charisma

Deze punten komen overeen met wat we op een andere plaats in positieve zin hebben gezegd over reële autonomie van leven.

De evaluatie van deze situatie, die zonder twijfel noodzakelijk is, zal de opdracht zijn van een door het Heilige Stoel in te stellen *ad-hoc*-commissie (CO 69).

De opheffing zelf is een zaak van de Heilige Stoel, die voordat het zover is, de mening van de diocesane bisschop moet vragen; verder kan men nog de mening van de presidente van de federatie, van de *assistens religiosus* of van de religieuze ordinaris vragen, als dit opportuun lijkt. Als er een *ad-hoc*-commissie wordt ingesteld, kan men ervan uitgaan dat ook daarvan de mening gevraagd wordt – maar dat is niet eens verplicht.

Twee nummers gaan over de verdeling van het vermogen van het opgeheven klooster:

CO 72 bepaalt dat het vermogen van het opgeheven klooster ten dele naar die kloosters gaat, die monialen opnemen, maar dat het verder aan de Heilige Stoel is te bepalen welk deel van het vermogen gaat naar

- caritatieve doelen
- de plaatselijke Kerk
- de federatie
- het fonds voor monialen

In het geval er geen monialen meer zijn, moet het vermogen volgens CO 73 gaan naar de naar de respectieve hogere rechtspersoon, dat wil zeggen de federatie van kloosters of naar een ander verband van gelijkaardige kloosters of naar de vrouwelijke monastieke Congregatie, steeds onder voorbehoud van een andere bestemming door de Heilige Stoel.

Samenwerking van kloosters volgens *Cor orans*

We hebben bij het bekijken van de slotbepalingen al gezien dat autonome kloosters zich met elkaar moeten verbinden. *Cor orans* kent de volgende soorten van samenwerking.

DIA 16

Naam	Wat	Wie	Doel
Federatie CO 7	gemeenschapsstructuur	autonome kloosters van dezelfde orde	doorbreken van isolement naleven van de Regel, versterken van het contemplatieve leven
Vereniging (associatie) van kloosters CO 8	gemeenschapsstructuur	autonome kloosters van dezelfde orde	samenwerking
Conferentie van kloosters CO 9	gemeenschapsstructuur	autonome kloosters van verschillen ordes	bevordering van het contemplatieve leven, samenwerking
Confederatie CO 10	samenwerkingsstructuur	federaties van dezelfde orde	coördinatie en eensgezindheid in het delen van het charisma
Monastieke congregatie CO 12	structuur van leiding	autonome kloosters van dezelfde orde	de presidente = hogere Overste volgens CIC c. 620 generaal kapitel
Associatie met een mannelijk instituut	structuur van leiding volgens CIC cc. 614 en 615	autonome kloosters van dezelfde orde ♂♀	de hogere Overste van de mannelijke orde is de hogere overste van het vrouwenklooster

Wat deze samenwerkingsverbanden voor gevolgen of nut hebben, kan men het duidelijkste zien bij de vraag naar het kerkelijk toezicht. En hierbij weer het eenvoudigste als men vraagt naar het recht en de plicht van visitatie.

DIA 17

Laten we met deze vraag nog een keer kijken naar de federatie, de associatie, de conferentie van kloosters, de monastieke (vrouwen-)congregatie en de associatie aan een mannelijk instituut:

- Federatie naar *Cor orans*: bisschop + presidente van de federatie als co-visitatrice
- Associatie van kloosters: bisschop
- Conferentie van kloosters: bisschop
- Monastieke (vrouwen-)congregatie: presidente

- Kloosters die aan een mannelijk instituut geassocieerd zijn: de overste van het instituut van mannen

De federaties van kloosters

Zoals we hebben gezien, kent *Cor orans* al deze vormen van samenwerking, maar geeft het duidelijk de voorkeur aan federaties. In het tweede hoofdstuk geeft het omvangrijke regels hiervoor.

DIA 18

Laat ik met een schema beginnen:

We hebben al gezegd dat de federatie het **samenwerkingsverband van autonome kloosters** van dezelfde orde is. **Organen van de federatie** zijn de federale vergadering, de presidente en de federatieraad. Daarbij komen nog de **functies** van econome, secretaris en vormingsverantwoordelijke. Verder krijgt de federatie van de Heilige Stoel een priester als ***assistens religiosus***.

Al deze verschillende organen hebben hun competenties alleen in zover die door *Cor orans* aan hen wordt toegeschreven. Daar gaan we nu preciezer naar kijken; laten we bij het begin beginnen:

DIA 19

De presidente van de federatie

De presidente van de federatie is geen hogere Overste in de zin van het kerkelijk recht. Ze handelt enkel volgens de bevoegdheden die haar door *Cor orans* worden toegeschreven.

De belangrijkste zijn:

- Ze is co-visitatrice van de bisschop bij de gewone visitatie; zij schrijft het verslag ervan (CO 110; 115)
- Ze kan een buitengewone visitatie, samen met een co-visitatrice uit de raad en met de econome van de federatie, doorvoeren (CO113)
- Aan haar is een bijzonder toezicht en zorg toevertrouwd met betrekking tot de vorming op alle niveaus (CO 117-120)
- Zij moet de Heilige Stoel inlichten, in het geval een klooster niet (meer) over een werkelijke autonomie van leven beschikt (CO120)
- Zij heeft altijd zitting in de al genoemde *ad-hoc*-commissie (CO 43; 45; 56; 69)
- Zij roept de federale vergadering bijeen en zit haar voor (CO 118)
- Ze wordt voor 6 jaar gekozen (CO 110)
- En tenslotte heeft zij de taak de Heilige Stoel te informeren bij problemen die samenhangen met de overgang van een moniale naar een ander klooster (CO122)

DIA 20

De federale raad

Voor de federale raad geldt op dezelfde manier, dat hij geen “raad van de overste” is, volgens c. 627 CIC, maar dat hij zijn bevoegdheden alleen ontleent aan *Cor orans*. De federale raad wordt gevormd door vier personen, en gekozen uit en door de federale vergadering; CO 125-131 somt de diverse zaken op waarvoor raadpleging of instemming vereist is. Waarbij het de presidente van de federatie altijd toegestaan is, de raad altijd te horen. In geval van affiliatie van een klooster aan de federatie handelt de federale raad als raad van de overste (CO 132).

DIA 21

De federale vergadering

CO 133 definieert de federale vergadering als een teken van gemeenschap van kloosters met elkaar. Haar opdracht is het beschermen van het gemeenschappelijke charisma en het bevorderen van aangepaste vernieuwing.

Ambtshalve lid van de federale vergadering, met stemrecht, zijn (CO 134):

- de presidente
- de leden van de federale raad
- de federale econome
- de hogere Oversten van de kloosters
- één gedelegeerde per klooster

De federale vergadering dient elke 6 jaar gehouden te worden, en hierin moeten de verkiezingen plaatsvinden voor de diverse functies; na drie jaar is er een zogenaamde tussentijdse vergadering. De bevoegdheden zijn in CO 141 omschreven. Het is geen wetgevend orgaan, wat betekent dat besluiten die voor iedereen bindend zijn, goedkeuring moeten krijgen van de Heilige Stoel. Het spreekt vanzelf dat de diverse organen op de federale vergadering verslag moeten uitbrengen. In het bijzonder moet vermeld worden de rol met het oog op het garanderen van de vorming in de federatie, namelijk het opstellen van vormingsplannen, en, als dat nodig is, het aanwijzen van een huis als vormingshuis van de federatie.

DIA 22

Tenslotte nog de ***assistens religiosus***

Deze vertegenwoordigt de Heilige Stoel tegenover de federatie, maar niet tegenover de afzonderlijke kloosters. Het moet een priester zijn, omdat hij, zoals CO 150 zegt: “tot op zekere hoogte deelheeft aan de jurisdictie van de Heilige Stoel”. Hij is geen hogere Overste. Hij wordt benoemd *ad nutum* Sancta Sedes, waarbij de federatie een nogal gecompliceerd recht van voordracht heeft (CO 150; 152-154). Zijn taak is de presidente in een geest van samenwerking met zijn advies bij te staan bij het leiden van de federatie, in het bijzonder met het oog op de vorming en bij moeilijke economische vraagstukken. Deze adviserende, helpende rol wordt ook daarin zichtbaar, dat hij steeds deel uitmaakt van de *ad-hoc*-commissie, wanneer die ingesteld moet worden (CO 149-155; 43; 45; 56; 69). Elk jaar moet

hij verslag uitbrengen aan de Heilige Stoel over zijn werk en over de voortgang van de federatie, waarbij hij de aandacht vestigt op eventueel bijzondere situaties. Aan het einde van zijn mandaat moet hij een uitvoeriger verslag schrijven (CO 155). De figuur van de *assistens religiosus* is op zich geen nieuwigheid, maar bevestigt bestaande regelgeving.

In de laatste jaren zijn er onder de Benedictinessen en ook in kloosters van de Karmel vragen gerezen over zijn rol en noodzaak, maar hij is net als voorheen deel van de federatiestructuur. We kunnen misschien in onze discussie en in het groeps gesprek erover spreken in hoeverre deze rol zinvol en nuttig in te vullen valt.

DIA 23

Hoofdstuk 3: De afzondering van de wereld, of: het Slot

Op het hele complex van vragen die samenhangen met het Slot, wil ik op deze plaats slechts in grote lijnen ingaan.

DIA 24

Boven het derde hoofdstuk van *Cor orans* staat: "Afzondering van de wereld", iets dat volgens c. 607 § 3 CIC bij elke vorm van religieus leven hoort.

Dit is weer in zeven paragrafen onderverdeeld:

- I. Het begrip en relevantie voor het beschouwend leven (CO 156-167)
- II. De communicatiemiddelen (CO 168-171)
- III. De Clausuur (CO 172-182)
- IV. Pauselijk slot (CO 183-188)
- V. Normen betreffende het pauselijk slot (CO 189-203)
- VI. Het Slot omschreven in de Constituties
  - A. Constitutioneel Slot (CO 205-207)
  - B. Monastiek Slot (CO 208-211)
- VII. Voorschriften betreffende het Constitutioneel Slot (CO 212-218)

Hoewel er, na het verschijnen van de Instructie, in de media, in ieder geval in Duitsland, vooral aandacht werd besteed aan de omgang met de sociale communicatiemiddelen, gaan er slechts vier nummers daarover. De betekenis van dit hoofdstuk ligt in de regelingen met betrekking tot de clausuur. De Instructie onderscheid drie vormen van clausuur voor de monialen, te weten het Pauselijk Slot, het Constitutioneel Slot en het Monastiek Slot.

DIA 25

Ter vergelijking heb ik links op de dia het kader beschreven dat c. 667 CIC tot nu toe geboden heeft: in § 1 wordt staat de algemene clausuur voor alle religieuzen beschreven, in § 2 een strengere clausuur voor de kloosters die gericht zijn op contemplatief leven; voor de monialen bepaalt § 3 dat deze ofwel het Pauselijk ofwel het Constitutioneel Slot aannemen, en in § 4 ging het over speciale bevoegdheden die de diocesane bisschop had met het oog op de clausuur van de monialen.

Werpen we een blik op de rechterkant, en daarmee op de regeling die nu met *Cor orans* gegeven wordt:

Het **pauselijk slot** is “in overeenstemming met de normen zoals die door de Apostolische Stoel zijn gegeven” en het sluit externe werken van het apostolaat uit¹⁰. Met de nummers 189-203 geeft *Cor orans* nieuwe normen voor het pauselijk slot, en het vervangt daarmee de in 1999 door *Verbi Sponsa* gegeven regeling. Kenmerk van de nieuwe bepalingen is, dat het nu de Overste van het klooster is, aan wie het toezicht op de clausuur toevertrouwd is, en die toestemming kan verlenen voor het binnengaan in of het verlaten van het Slot (CO 196; 197; 198; 200; 203). De diocesane bisschop behoudt het recht het Slot van de zusters te betreden, maar hij heeft – in afwijking van c. 667 § 4 CIC – geen verdergaande bevoegdheid meer.

Over het **constitutionele slot** zegt *Cor orans*: “Met de naam constitutioneel slot wordt bedoeld dat gedeelte van het klooster dat van de buitenwereld is afgescheiden en dat minstens het gedeelte van het klooster en van de landbouwgronden of tuin moet omvatten dat exclusief aan de monialen is voorbehouden en waar slechts in noodgevallen mensen van buiten kunnen worden toegelaten. Het moet een ruimte van stilte en inkeer zijn, waar volgens het charisma van het Instituut de voortdurende zoektocht naar het gelaat van God zich kan ontwikkelen, rekening houdend met de werken van het apostolaat of de naastenliefde die door de monialen worden uitgeoefend.”¹¹ Het Constitutioneel Slot wordt vastgelegd in de Constituties of in een ander wetboek van het eigen recht, na goedkeuring door de Heilige Stoel.

Het **monastiek slot** is vanuit juridisch perspectief te zien als een “speciale uitdrukking van het constitutioneel slot” (CO 211), hetgeen ook te zien is aan het feit dat het in de Constituties of in een ander wetboek van het eigen recht (CO 207) vastgelegd moet worden. Inhoudelijk wordt het omschreven als een clausuur die strenger is dan de algemene clausuur, die door alle religieuzen onderhouden moet worden (CO 209). Ze veroorlooft naast het primaat van de liturgie een verder reikende vorm van gastvrijheid (CO 210). Het is niet onjuist om te denken dat vooral zusters die naar de Regel van de Heilige Benedictus leven, zich hierin zullen herkennen.

DIA 26

Als we ons nu afvragen wat er eigenlijk veranderd is, is het volgende te zeggen:

- 1) Het is noodzakelijk om in de gemeenschappen een proces van onderscheiding te beginnen met het oog op de soort clausuur die mogelijk en noodzakelijk is. Dit gaat al terug op *Vultum Dei Quaerere*, want daarin worden de monialen in artikel 10 § 1 ertoe uitgenodigd dit te doen, om die vorm van clausuur aan te nemen die past bij hun leven. Als een gemeenschap tot de conclusie komt dat ze nu een andere vorm wil aannemen dan ze tot nu toe heeft gehad, kan men dat bij de Heilige Stoel aanvragen; als de gemeenschap de clausuur niet wil veranderen, hoeft men niets te doen.

---

¹⁰ CO 183 met voetnoot 116

¹¹ CO 206

- 2) Uitbreiding van het gezag van de abdis/priorin – ik heb dat aan het begin al vermeld:
- a) Voor de toekenning van **exclaustratie** brengt *Cor orans* een vernieuwing: was het tot nu toe zo dat er volgens c. 686 § 2 CIC steeds de Heilige Stoel moest worden ingeschakeld, is het nu zo veranderd, dat de hogere Overste met instemming van haar raad de exclaustratie tot één jaar kan toekennen (CO 177); het verlenen van een verlenging tot drie jaar valt binnen de bevoegdheid van de presidente van de federatie, met instemming van haar raad (CO 178 en 179). De Heilige Stoel hoeft pas te worden ingeschakeld bij een nog verdere verlenging van de exclaustratie (CO 180). Het is opvallend dat de hogere Overste, met de mogelijkheid een exclaustratie tot maximaal een jaar toe te kennen, een bevoegdheid krijgt, die een hogere Overste in een rechtens zelfstandig mannenklooster niet bezit.
  - b) Het toekenning van dispensatie van de clausuur is nu uitsluitend een zaak van de Overste, eventueel samen met haar raad. De diocesane bisschop heeft hier geen gezag meer – dat hadden we al gezien.
  - c) Verder verdient het vermelding dat c. 665 § 1 CIC, die het geven van toestemming tot **afwezigheid** uit het klooster tot één jaar tot de competentie van de hogere Overste met toestemming van de raad rekent, nu ook voor monialenkloosters geldt.¹²

Tot zover hoofdstuk drie van *Cor orans* – dan komen we nu nog bij hoofdstuk 4, de vorming.

DIA 27

Vorming

DIA 28

Net als de drie voorgaande hoofdstukken is ook het vierde, over de vorming, in diverse paragrafen onderverdeeld – u ziet het op de dia:

- I. Algemene beginselen (CO[219-220] 221-230)
- II. Permanente vorming (CO 231-241)
- III. Instrumenten van Voortgezette Vorming (CO 242-249)
- IV. Initiële vorming (CO 250-261)
  - A. Aspirantschap [kandidatuur] (CO 262-268)
  - B. Postulantschap (CO 269-276)
  - C. Noviciaat (CO 277-284)
  - D. Junioraat (CO 285-289)

DIA 29

Aan het begin van het hoofdstuk staan algemene beginselen, waarin onder andere tot uitdrukking wordt gebracht, ‘dat het in het vormingsproces niet zozeer gaat om het verwerven van concepten, als wel om “*het kennen van de liefde van Christus die alle kennis te boven gaat*” (CO 223) en dat dit een levenslang proces is. Daarom neemt de permanente

---

¹² De beperking van *Verbi Sponsa* 17 § 2 is daarmee opgeheven.

vorming, die op een zekere plaats als de humus van alle vorming aangeduid wordt, een ruime plek in (CO 231-249). Verder worden de verantwoordelijkheden van de kandidates, novicen, junioren en geproefste zusters zelf (CO 227), en van de abdis (CO 239; 240; 263), van de vormingsverantwoordelijke en van andere bij de vorming betrokken zusters (CO 229; 230; 273), zowel als die van de presidente van de federatie (CO 117-120) beschreven en toegewezen. Grote waarde wordt gehecht aan het mogelijk maken en werkelijk doormaken van een proces van onderscheiding van de kant van de betreffende zuster (CO 254) en van de gemeenschap. De persoonlijke begeleiding is van daaruit een onmisbaar element in alle fases van de initiële vorming. In niet mis te verstane bewoordingen wordt er gewaarschuwd voor het opnemen van zusters uit andere culturen, als dit alleen het doel heeft, het overleven van de eigen gemeenschap veilig te stellen (CO 257).

De Congregatie voor de Religieuzen heeft bovendien aangekondigd binnenkort met richtlijnen te komen voor de vorming.

DIA 30

Cor orans verdeelt de initiële vorming in vier verplichte etappes onder, en geeft vaste periodes daarvoor aan: na een minstens twaalf maanden durende kandidatuur / aspirantschap (*aspirantato*), waarin er ook periodes van verblijf in het klooster moeten zitten (CO 268) volgt een eveneens minstens twaalf maanden durend postulantschap (CO 275). Daarna begint het minstens twee jaar durende noviciaat, waarbij het tweede jaar als het canonieke jaar geldt (CO 279). Daarop volgt de tijdelijke professie. Hierover bepaalt *Cor orans* in nummer 287: "De tijdelijke geloften worden afgelegd voor een periode van drie jaar en jaarlijks verlengd tot het einde van de periode van vijf jaar, totdat de initiële vorming ten minste negen jaar heeft geduurd."¹³

De nu voorschreven etappes en periodes vormen een wetgeving die alleen voor monialen geldt. Hiermee heeft men invulling gegeven aan wat in *Vultum Dei Quaerere* nummer 15 gesteld is, namelijk dat de initiële vorming minstens negen jaar moet duren. [Tussen twee haakjes moet hier opgemerkt worden dat *Vultum Dei Quaerere* in zijn Afsluitende Bepalingen in art. 3 § 5 alleen spreekt van "ruim tijd" nemen.]

Wat de kandidatuur en het postulantschap betreft, moeten we enerzijds vaststellen dat het algemene recht noch een verplichte kandidatuur kent, noch een minstens eenjarig postulantschap. Canon 597 § 2 CIC vermeldt slechts dat niemand zonder passende voorbereiding tot een instituut van gewijd leven kan worden toegelaten. Anderzijds mag men gerust aannemen dat de meeste kloosters in de werkingssfeer van *Cor orans* in het eigen recht al een zekere tijd voor kandidatuur en een postulantschap kennen, en dat dit eerder in de richting van meerdere maanden tot een jaar gaat, dan dat het maar een paar weken duurt. Hetzelfde geldt voor het noviciaat, waarvoor in het eigen recht vaak al een duur van twee jaar is voorzien, terwijl de CIC in c. 648 § 1 als minimale duur slechts twaalf maanden voorschrijft.

---

¹³ « 287. La professione temporanea è emessa per tre anni e rinnovata annualmente sino al compimento di cinque anni, fino a completare un minimo di nove anni di formazione iniziale. »

Het is de verlenging van de periode van de tijdelijke professie van drie naar vijf jaar, die in Duitsland, respectievelijk heel Europa en ook Noord- en Zuid-Amerika de meeste vragen oproept. Dat is in ieder geval wat ik heb gehoord in reacties van Benedictinessen en voor een deel ook uit andere ordes. Vrouwen die hier aan het religieuze leven beginnen, zijn in de regel al wat ouder, ze hebben een voltooide beroepsopleiding of studie achter de rug, brengen ervaring uit het beroepsleven mee en/of levenservaring vanuit diverse terreinen. De periode van vijf jaar tijdelijke professie, respectievelijk in totaal negen jaar vanaf de kandidatuur tot aan de volledige opname in de gemeenschap, met alle rechten en plichten, door de eeuwige professie, wordt voor deze situatie en voor deze vrouwen als niet passend ervaren. De oude regeling, die een langere periode van tijdelijke professie mogelijk maakte zonder die verplicht te stellen, werd als voldoende beschouwd.

Een ongelijke behandeling van mannen en vrouwen moet daarbij als voorwerp van kritiek worden genoemd. Dat valt in onze tijd niet of nauwelijks uit te leggen.

Zoals echter al gezegd, moeten de bepalingen van *Cor orans* gezien worden als een implementatie van wat paus Franciscus in de Apostolische Constitutie *Vultum Dei Quaerere* heeft neergelegd. Daaraan voelde de CIVCSVA zich gebonden bij de uitwerking van *Cor orans*. De invoering van de kandidatuur, waarvan het begin een zekere flexibiliteit mogelijk lijkt te maken, als deel van de initiële vorming, dient er zeker toe de lange periode in te vullen. Wat de duur van de tijdelijke professie geldt, is er door medewerkers van de Congregatie in diverse contexten op gewezen dat de mogelijkheid van dispensatie bestaat, om (in individuele gevallen) het mogelijk te maken vóór het verstrijken van vijf jaren de eeuwige professie af te leggen. Wat betreft zusters die vóór het verschijnen van *Cor orans* de tijdelijke professie hadden afgelegd, geldt dat deze na drie jaar tot de eeuwige professie kunnen worden toegelaten. Voor alle anderen geldt dan de nieuwe regeling.

DIA 31

Tenslotte

Het rechtens zelfstandige klooster, de federatie, de clausuur en de vorming – voor deze vier onderwerpen heeft de Instructie *Cor orans* omvangrijke en ten dele gedetailleerde regelingen gegeven, die omgezet moeten worden naar het leven en het recht van de gemeenschappen. Ons doorlopen van het document is een poging een overzicht te geven. Nu is er op deze dag ruimte voor uitwisseling en vragen.

DIA 32

Maar:

- Bij alle vragen en overwegingen, die onze gemeenschappen nu mogelijk kunnen bedenken met het oog op het toetreden tot of het beginnen van een samenwerkingsverband,
- bij alle veranderingen die bijvoorbeeld de nieuwe taken van de presidente van de federatie of de versterkte positie van de Overste met betrekking tot de clausuur met zich meebrengen,
- bij alle overwegingen over het implementeren van wat is gezegd over vorming,

kan het ons helpen voor ogen te houden wat paus Franciscus ooit heeft gezegd over de functie van het recht: “Zo is het ook niet goed, alleen aan de letter van de wet gebonden te zijn, want het recht alleen geeft geen redding. De wet redt als ze je naar de Bron van het Heil voert.”¹⁴

---

¹⁴ paus Franciscus, 14 oktober 2016
<https://www.facebook.com/140900652751891/photos/a.147197238788899.1073741826.140900652751891/347723398736281/?type=3>. geraadpleegd op 28-9-2018